

Mi kandi kiränigu-palga saaja

Kae lk 2

Käsitüümeistri Viksi Heli kuda piili pääl käterätte

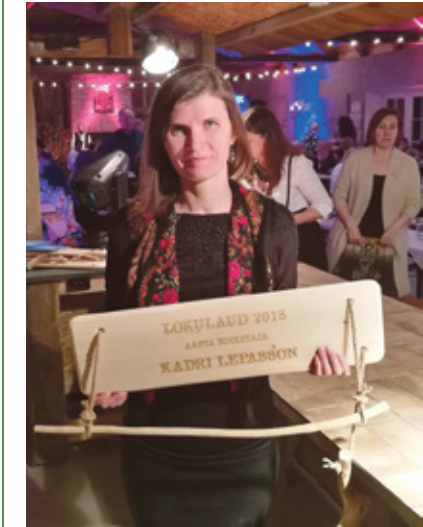
Kae lk 3

Tähtsä riigijuhi tulõ-va unõnäo sisse

Kae lk 4

9 771406 922005

Lepassoni Kadri sai loku-lavva. Eesti Rahvatandsu ja Rahvamuusiga Selts and 1. joulukuul vällä avvo-hindu. Mi kanti tull' vähäm-bit tunnustuisi kah, a kõgõ suurõmba, lokulavva aasta koolitaja katõgoorian sai Lõuna-Eesti perimõsmuusi-ga üts iistvidäjijt, pühendü-nü oppaja ja rahvamuusik Lepassoni Kadri. Kadri oppas kannõld ja timä opilasõ omma saanu võiki-mängmiisil häid kotussit. Tä om ka Võro ja Vahtsõlii-na tandsuklubi iistvidäjä. Päält tuu sai Lepassoni Kadril timahava valmis rah-vakandlõ oppamisõ e-opi-raamat.

MARTENSI TOMI pilt

Võrol peetäs talvõ-festivali

6.–8. joulukuuni peetäs Võrol Kandlõ kultuurimajan talvõ-festivali, kon saa talvõakadeemiät kullõlda, meisterdä, kinno kaia. Vällä valitas ilosamb jõulu-kuus ja opatas süvvä tegemä. Valla omma vana ao tarõ, män-gotarõ, mini-eläjäaid. Ligemb teedüs www.vorukannel.ee.

UL

Aastalõpu programmi mi kandi muusõummõn

Latsilõ, a ka suurõmbilõ kõr-raldasõ mi kandi muusõumi seo joulukuu esimuudu tege-miisi.

Jõulusikk Mõnistõ muusõumin

Timahavadsõn Mõnistõ muu-sõumi jõuluprogrammin saa nätä jõulusika läbielämiisi. 12.–19. joulukuul võetas sääl üten jõulusikaga ette pikk ja põnnõv tii jõuluvana mano.

Ütenkuun mängitäs vanno jõulumängõ, avitõdas jõulu-sikal toimõnda innejõulu-tege-miisi ja tetäs vana ao moodu perrä meisterdüisi. Küdsetäs ka karaskit ja kaarahelbepräa-nikit, juvvas tsäid.

Üten jõulusikaga saias mõt-san kokko tõisi eläjidega, kiä juhatasõ tiid jõuluvana mano. Vallalõ om ka vehverkoogi-puut.

Ligemb teedüs monistemuuseum.ee, tel 525 7027.

Karilatsin mölläs jõulusukk

6.–21. jõulukuuni tege Põlva talorahvamuusõumin Karilat-sin tükke jõulusukk.

Tuu om harilik lambavillast koet sukk, kost seest või löüdä ka üllätüskompvekke.

Sukk and külläidsile tiid-miisi, kuis vanastõ Eestimaal jõulõ peeti ja määndse omma tõisi rahvidõ jõulukombõ.

UL

Põlva jõululaadal omma välän ka opilasfirma

Puulpäävä, 8. joulukuul pee-täs Põlva kultuuri- ja huvi-keskusõn jõululaatu.

Muiõ kauplõjijdõ kõrval tulõ-va uma kraamiga vällä ka kõik Põlva gümnaasiumi opilas-firma.

RAHMANI JAN

Minevä pühapäävä panti pallodõn paigun palama jõulupuu künde ja tetti muud tulõvärki. Niimuudu tähistedi edimäst adventi, jõuluao alostust.

Võro ja Räpinä vaihõl Leevi külän olf pühapäävä hulga sagimist. Leevi poodi mano olf kogonõnu pallo latsi, pin-ne ja suuri inemiisi. Meis-terdedi olgist eläjit, tetti tuld ja ehitedi talvõonni. Latsõ saiva põhust «batuudi» pääl hüpädä. Päält jõuluao alos-tusõ tähistedi Leevil paiga-päälidse eläjäkliinigu edi-mäst sünnüpäivä.

Leevi om kotus, kon om kimmäs kogokund. Ku mine-vä aasta otsustõdi külän puut kinni panda, võti paigapää-lidse inemise kätte ja naksiva esi puuti pidämä. Puut tüütäs täämbädse pääväni.

Küläelo üts iistvidäjijt Luha Riho seletäs, et puut tüütäs ja kuigi om ka rassõmbit päivi, ei olõ plaanin puuti kinni panda. Paigapääline rahvas iks ost piimä-leibä ja müüdäsõitja ja külälise ka säänest kraami, midä muialt ei saa. «Meil om säänd-sit kaupu peris hulga, midä muialt ei saa. Uma nuka käsi-tüüd, mütse, saapit, sahvti,

RAHMANI JANI PILT

Jõuluao alostusõ pido Leevi poodi man.

pilte, kaartõ, veinipudõli ümb-rissit,» kõnõlös Luha Riho.

Üts põhjus olf tahval pühä-päävä Leevile kokko tulla viil. Joba aastak aigu om säälsaman poodimajan valla olnu eläjä-kliinik. «Teimi vahtsõ remon-di, saimi vahtsõ opisaali. Kellel hätä om, käü. Tuldäs ka Võrolt ja Tartost,» seletäs Luha Riho. Leevi eläjäkliinigu umaperäs pidä tä tuud, et tan om tõpra-tohtril hariligult aigu inemiisi-ga pikembält kõnõlda.

Antslan tetti tulõskupltuuri

Antsla liinan panti 2. joulu-kuul pühhiao alostusõs pa-lama tulõskulptuur, miä ku-joõ katsakanda.

Kujo ehitivä Antsla kul-tuuri- ja spordikeskusõ tüü-täjä, palava kujo tegemist juhend Antsla kandist peri skulptor Kama Põvvat.

Võrol tulõ pikk jõululaat-käsitüütarõ

RAHMANI JAN

10.–21. joulukuuni tulõ Võro liinan Võro instituudi saa-lin jõululaat, kon müvväs Vana-Võromaa käsitüüd, söögikraami ja võrokeelitsid raamatit. Laat om valla tüü-päivilde kellä 10–17.

«Jõulumüük om tuu õigõ kotus, kon rahvalõ käsitüüd näüdä-dä,» kõnõlös laatu kõrraldava MTÜ Vana-Võromaa Käsitüü iistvidäjä Oja Vilve.

Jõulumüüki omma Va-na-Võromaa käsitüülise kõr-raldanu ka varatsõmbil aastil, a seo aastak tetäs tuud vahtsõn paigan ja kaupa om kah tsipa inämb. «Seokõrd ei olõ õnnõ käsitüü, pakumi ka veidükese Uma Meki märgiga söögikraa-mi ja võrokeelitsit raamatit, CD-sid ja DVD-sid,» seletäs Oja Vilve.

Käsitüüst omma laadu pääl välän kirivüü, suka-kinda, om ka puutüüd, kündlit ja jõulu-ehtit. Söögiskraamist müvväs

Vana-Võromaa käsitüümeistri Pedäjä Reet, Oja Vilve ja Kulla Maia Talnan timahavadsõ mardilaada pääl.

mett, tsäihainu ja muud sää-nest, mis kergele hukka ei lää. «Tan saa kõrraga mitund asja. Meil omma ka egä päiv esi-sugudsõ opitarõ, kon meistri andva kipõt jõulupakiapi, veh-verkuukõ kirjamisõst käsitüüni vällä,» kitt Oja Vilve.

Kuis tuu käsitüüabi täp-sembäle vällä näge? «Ku kel-lelgi om jäänü kodo poolikut

käsitüüd, sis või julgõlõ üten võtta, mi meistri omma nõun avitama,» seletäs tä.

Oja Vilve ütles, et laadu pää-le oodõtas innekökkõ noid ost-jit, kiä hinasõ käsilde tettüt uma maa kraami. «Mi ei saa võistõlda Hiina kauba hinnaga. Tan omma paikligust matõrja-list tettü aša ja paiklik söögi-kraam,» seletäs tä.

Käsitüülaadu opitarõ:

11.12 NÕGÕLVILDIDÜ UBINA TEGEMINE

12.12 HELKVÄ TÄHE TEGEMINE

13.12 KAARUSPAILA POIMMINÕ

14.12 JAAPANI PAILA POIMMINÕ

17.12 KÕLAVÜÜ KUDAMINÕ

18.12 VILDIDÜ PÄKÄPIKU TEGEMINE

19.12 VEHVERKOOGI KIRJÄMINE

20.12 PULKRAAMIGA KUDAMI-NÕ, RAAMIGA OLARÄTI KUDAMINÕ

Opitarri veevä läbi KULLA MAIA, PEDÄJÄ REET, OJA VILVE ja BERGMANNI KARILLE.

Jõululaadul om egä päiv paiga pääl mõni meistri, kiä mõist avi-ta küsumüisi man, miä käsitüü tegemisel ette tulõva. Abis proo-vitas olla ka poolikidõ käsitõie edesiavitamisõ man.

M Ä R G O T U S

Kas ja kuimuudu muutus katõ mikandi kiränigu elo päält tuud, ku nä kiränigupalga pääle sai?

Mi kandi kiränigupalga saaja

Tulõvast aastast om riigi kiränigupalga saajidõ hulgan ka kats mikandi korgõn luumisõvormin kiränikku. 22. märdikuul otsusf kiränigõ liidu puult kokko pant komisjon vällä valli viis vahtsõt kiränigupalga saajat, kinkalõ mastas järgmädse kolm aastakka palka ja ravikimmätüst. Noidõ hulgan omma ka Kauksi Ülle ja Contra.

Kiränigu- ja kunstnigupalga om Eestin mastu vällävalituusilõ luuja-inemiisile 2016. aastagast pääle. Näide palgaraha and kultuuriministeerium.

KAUKSI ÜLLE:

«Loomulikult om seo väega suur vastutus. Ku viiekümnest valitas viis vällä, sis nuu viis omma pilkõ turmtulõ ja kriitikide mikroskoobiga kaemisõ all. A ma olõ tävveste julgõ: plaanipuudust ei olõ, ainõsõpuudust ei olõ, tulõ lihtsäle lähembil päivil, ku eufooria üle lät, tetä tuu nimekiri är, mis järekorran ma uma asja nüüd tii. Ja ega ma suurt vällä ka ei saa kõnõlda, väiku saladusõloor piät olõma.

A millest ma saa kõnõlda, om tuu, mis mul om valmis saanu. Valmis om trükitü mu timahavadsõst luulõst kokko säet raamat «Imäpuu». «Imäplaat» mul kunagi olf, nüüt om raamat Imäpuu. Tä esi tulf, ma es püvvä tedä kiruta, a mugu tulf ja tulf ja tulf, nii et kõik bussipiledi ja arvidõtagudse olli salmikõisi täüs.

Tõnõ asi, latsõlatsõ Iti mõotõdu Iti-jutu. Noist üts om är trükit edimädsen setokiilsen Tähekesen ja ülejäänü Võro-Seto tähtraamatun.»

CONTRA:

«Tüü mõttõn elu ei muutu kuikimuudu. Ma naka täide viimä noid plaanõ, midä ma nigunii kuiki olõs tennü ja midä ma ka taotlustõ kirja pandsõ, ku ma kiränigupalga küsse.

Inne et ma usu, et veidükese lihtsämb om tuud tetä, selle et saa är üteldä rohkõmbist pakmiisist, midä ma ei taha tetä. Saa umast plaanist rohkõmb kinni pitä, ku muidu olõs saanu. Nuu, midä ma tetä ei taha, omma säändse tüü, mille puhul ma tunnõ, et noid võissi mu asõmõl ka kiäki tõnõ tetä.

Tuud, et võrokeelitsit asju inämb tulõma nakas, ma ei julgu lupa. Mul om kuigi nii vällä kujunõnu, et olõ harinu rohkõmb võru keelen kõnõlõma ja eesti keelen kirutama.

A õigõ pia, tulõva aasta algusõn om tulõman terve raamat luulõtuisiga, tuu osa mu luulõloomingust, mis om kirutõt võru keelen. Vai sis tõlgitu võru kiilde.»

Joulu nakkasõ aigsõst tulõma

«Jonkadi-jonkadi, joulu tulõva, vorstikambrõ võti kadunu!» Säänest salmi tiidse jo mu vanaimä, a rohkõmb sõnnu es tulõ taal kah umal aol naid mullõ lukõn miilde. Arvada, et ta laul väega vana om, õks tublistõ enämb ku sada aastat. Tuul aol naka suuris pühis säädmine sea tapmisõ, vorstõ ja muidel lihasüuke tegemise-ga. Ja tuuga es alustõda muiduki nii aigsõst nigu põra, ku jo märdipäevä aigu värvilitse tulõ ja punatsõ mütsü vällä tuvvas.

Ega medägi tetä ei saa, ku nii rahvast rohkõmb kompvekke, vehverkuukõ ja küündleid ostma saa panda, raha om kõigilõ vaia. Tuuga omgi peris ruttu ärä harinõt, et kohvipoodin om jõulupuu ja liinaulitsõil ilma-du tulõ tuust pääle, ku kellä kolmõ paiku jo pümmes lät. Rõõmsamb om. Aga ma olõ tuud ka märgutanu, et ku nii aigsõst joulust kõnõlama nakatas, sis võisõ tuu hää tegemise ja avitamisõga, mea enämbüisi aasta viimätses nädälis jääs, kah varõmb pääle nakada. Ja viimäte jääski sääne kommõ meile külge, et terve aasta tulõ miilde nuid avita, kel hädä käen, ei pea nuid talguid üts kõrd aastan tegemä.

Vast om andsak tuud tunnis-ta, aga tõnõkõrd nakas pühhi aigu telekat kaien nii hallõ, et verivorst käu suun ümbre ja vehverkoogil ei olõ õigõt maitsõt. Ku palfu meil om haigõid latsi, vigatsõid inemiisi, kodulda inemiisi... Ja kõigist nuist mi kõnõla ennegi aasta lõpun. Sis saadami telefoni-ga võitsi raha ja kaemi, kuis tuu nummõr säääl eakraani pääl kasus. Ülejäänü aasta kullõmi raadiost ja loemi lehest, et kõik hädä omma kaardistõt (mea tuu külh maakeeli tähendäs?), meil omma toetusõ, fondi, avitaja, latsikaitsja ja kiä kõik viil. Aga järgmise joulu aigu kogumi jäl raha kas haigõmajalõ aparatõ jaos vai sääntseile inemiisile, kelle jummal om sällä püürdünü, nigu üldäs.

Kaugõ taa meil nii käü? Ja sis tulõ miilde viil üts imelik asi. Mi, eestläse, irvitämi külh vahel henne üle, et sөөmi tõsõ umasugutsõ hää meelega ärä kah, aga mul om sääne karvanõ tunnõ, et ega mi hennest nii halvas ei pea. Kauõst tulõja jo mugu kitvā, ku lahkõ ja rõõmsa mi ollõv...

Umavahel üldä om meil tuu hädäüse ja huulmise kotosõ päält tõisi käest viil palfu oppi.

Ma elä külän, kohe om kolhoosi aast jäänü elämä peris palfu ukrainlasi ja veneläisi. Eesti kiil om nail kõigil käen, aga kokku hoitva rohkõmb õks umavahel. Ku naist kelgi om suurõmb sünnipäiv, siis pandva raha kokku kõik väikese kogukonna inemise, huulmada tuust, kas pitu peedäski. Nii-sama om sis, ku medägi väega halba juhtus. Matsõidõ jaos pand ega perekund nii suurõ summa, ku vähägi saa, ja ku ütskõrd juhtu siit peri noorõ inemise-ga võõran riigin õnnõtus, sis aeti nuu asja kah kambaga ärä, et ta õks kodu sai. Üts kamp Karpaatiast noorõn siiä tullu mehi käävā üten ehitämā ja hennest tüüandjal ärä lahuta ei lasõ. Ja ku üts eesti miis siin majaremontjaid tahtsõ ja ütelf, et taa tervet kampa palgada ei jovva, sis ütli mehe taalõ, et massa nii mitmalõ, ku saat, mi tulõ kõik tüüle ja jagami raha kõiki vahel, teenistüst om kõigil vaia. Kas mi, eestläse, ka nii tii?

Vast võisõ tinavaasta alusta kas vai tuuga, et nakas nuid abipakkõ jagama ja raharingkeisi tegemä varõmb, mõni näälgi enne jõulupulpäivä.

NÕLVAKU KAIE

Ullikõist ei pissetä!

Minevä nātāl tõi inemiisi jutu sisse teema pessäsaamisõst ja pesmisest. Üles tulf tuu juhtumisõga, ku Talna liinan Tarandi Indrek EKRE protestimiitingul lava pääle ronisi, mikrofoni haardsõ ja meelevaldajidõ meelest ulli juttu mikrofoni sisse rüükse, mille pääle rahvahulk tä lava päält alla kaksõ, paar kõrda jalaga andsõ ja kõvva läbi sõimaš.

Kuigi täämbädsel aol om egäsugumanõ füüsiline karistaminõ halvas toonis, naksi märkmä, midä vanarahvas säändsen olokõran tennü olõs. Mullõ tunnus, et vanarahvas olõs Tarandit lihtsäle ullikõsõs pidänü ja pruuvnu täst tassakõistõ ja rahuligu meelega valla saia. A seokõrd ja täämbädsel aol lätš tõistmuudu.

Olkõ tan juhtumisõn pessä saanu sündünü ulf vai ullimängjä, üts om selge: ullikõist ei pissetä! Ullikõisi om iks kõgõ mi hulgan olnu ja innembi om näide pääle kaetu väiku halõtsõmisõ ja trüüstmissõnaga, et jummal hoit ullikõisi. Tuud vanarahva tarkust om mõistlik ka täämbädsel aol meelen pitä.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävā.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laivi.org@wi.ee

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellimine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Rumeeniä raport

Üten perrega mõnõs aos Rumeeniä päälliina Bukaresti tüüd tegemä kolinu Võromaa miis EPLERI RAIN kiro-tas elost, tüüst ja mõttist puultõist tuhat kilomeitret lõuna puul.

23. kiri. Liina- ja maainemiisist

Egäl puul maailman, nii meil Eestin ku tan Rumeeniän, pidävä liinainemise hinnäst tihtsäle kuigimuudu parõmbas, targõmbas, võimõkambas. Ütspäiv autoga Bukaresti liiklusummikun istõn tekkü mul olõtus, mille seo niimuudu olla voi.

Kas olõ-i nii, et liinainemise eläse petükujotlusõn tuust, ku pallo nä omma kätte võitnu ja ku kõrdalännü nä tuuperäst omma? Võtami mõnõ näüte. Tüüle ja kodo sõitminõ, esieränis, ku seo man tulõ latsõ kuuli vai latsiada viiä ja perän säält tuvva, om suurõn liinan paras ettevõtminõ. Kuis ummikist müüdä saia? Määnest kavalat tiid pite saanu umist naabriist rutõmb peräle? Egä päiv algas ja lõpõs seo keerolidsõ logistigaülesandõga. Olkõ häste vai halvastõ, a ülesannõ saa lahendusõ ja inemine tund, et sai midägi suurt är tettüs. Maainemine ist lihtsäle auto pääle ja sõit, kohe vaia, ei piä tuu jaos suurt midägi esieralist är tegemä.

Tuujaos, et kluppi hääle pidolõ vai parõmbahe restoraani õdagusõõgile saia, om liinainemine tennü tutvusõ klubi turvamehe ja restoraani ette-

kandjaga. Saa iks rõnna kummi aia, ku iispäävā kontori kohv-nukan kõnõlõs, määdsen piinün paigan sei ja ildampa jalga keeruf. Jälki midägi tähtsät kätte võidõt, tüüselsilidsest parõmb oltu. Maainemine lüü lamba maaha, võtt pindre päält mahhet pörknast mano ja süü häd ruuga nii pallo, ku sisse mahus. Ja sis, ku iso tulõ. Ei piä midägi ette kinni pandma. Ku taht pito pitä, kuts liinast pillimehe ja tands kasvai hummoguini vällä. Perämädsel aol om nii, et parõmba pillimehe ja luulõtaja eläsegi maal ja laskva hinnäst aig-aolt suurõ raha iist liina meelütä.

Inämbüse inemiisi elo nii liinan ku maal lät müüdä argi-asju aiõn. Liinarahval om kõik aig tunnõ, et kül näil om õks võimaluisi: tiatri, kino, dekoltee. Peris elon naid võimaluisi ülearvo pallo ei tarvitõda. A tempo om kõik aig suur ja rabõlõmist hulga. Maal lät kõik edesi aigupite ja lihtsä tüülesõit vai poodinkäük ei tekkütä määnestki tunnõt. Inemise elo om lõpus iks õnnõ väiku silmäpilg, a mõnõlõ paistus, et künnel palas kuigi suurõmba tulõga. Pala-i joht.

Rumeeniä sai mineväl nädälivaihtusõl saa-aastadsõs. Suurõ rahmõldamisõga olõs sündmuse piaaigu ärki unõhtanu.

Mõtõlus

Söögimurõ ja -murõtus

Ega sügüse tulõ mul tahtmine silmu süvvä. Tartu turuhuunõst om tuud aig-aolt võimalik osta, kui om õigõ huaaig. Lätsi minevä aasta oktoobrin asja uurma. Mu iin saisõ järekorran üts kõhna mutikõnõ. Tahtmalda näet är, midä ja kui palfu su iin ostõtas. Mutikõnõ ostsõ 25 sendi iist värsket räime; sis tuhlaš uman rahakotin ja lõüse viil 17 senti. And nuu kah müüjäle ja ütelf, et pankõ kassi jagu kah. Tegelikult olf räime kilo tolaigu otav, vast tsipa üle euro.

Mul jäi tuukõrd silmu ostmada – ei mäletä täpselt, või-olla näid es olõki. Kodu sõitõn naksi märkmä: maailman minnev asjatundjiide jutu perrä kolmas jagu söögikraami raisku, visatas är. Mul kotun midägi raisku ei lähä, midä esi är ei tarvita, tollõ söövä pini-kassi vai kana. Kui leib om peris hallitanu, sis kogõ lumbin söövä säält õks viil kõlbliku jao är. Innemba ma arvssi, et süüki raiskasõ liinainemise, aga kui ma tuu mutikõsõ kalaostu är näi, naksi hindän kõvastõ kahtlõma. Ma arva siiämaalõ, et tuu muti ei viska ilmaasjanda üttegi koorikut är. Aga kui usku asjatundjiid, sis eestläse viskasõ peris palfu, poolõ inämb ku lätläse. Kas tuu omgi mi palfu kitet hää elu ja majanduskasv? Et kui majandus kasus viil 30%, sis visatas joba 1/3 asõmõl 2/3 süüki minemä.

Vanarahvas ütelf säändse asja kotsilõ: sõta om vaia! Tuud ülti, hamba ristin. Selge, et vanarahvas tiise meist hulga parõmbalõ, mis om sõda, kui hirmus om sis elu. Kui nimä joba sõta suvsõ, sis tuu tähendäs, nimä saie aru, et inemine ummi kombiid ei paranda ja raiskamist ei jätä, muidu ku sõda om nimä mõtlõma pandnu. Tege-likult, ei olõ vahet, kas sõda vai mõni ränk uputus vai koguniste maavärrin, miä ka Eestin ilmvõimalda ei olõ. Ja söögikraami raiskajiile piäsi selges tegemä, et üllest näge näid Jummal. Kiä jumalat ei usu, tuu arvõstagu, et alt näge imäkene Maa.

Kiä kumbagi ei usu, tuu ei olõ väärt mi selget taivast, rammusat mulda ega kõkkõ tuud, mia säääl kasus ja kosus.

Üts maapäälne hirm om söögiraiskajiil kah: kui asi ei paranõ, sis tulõ Strandberg ja tege kunstliha vabrigu ja kaegõ sis esi, kuimuudu ti umist pudulojustõst valla saati. Tulõ üts innenagemädä verelaskminõ, hullõmb ku 100 aastat tagasi.

Vanast orjaalõ käve Taiva Jaan müüdä rikkiid inemiisi ja manitš, et nimä piät miilt parandama. Mu nimi om kah Jaan ja mullõ tundus, et ega suurt meelearandust ei olõ nätä.

Taiva Jaan pisseti mõisan surnus. Näüs, mis mukka sünnüs.

PULGA JAAN

Käsitüümeisteri Viksi Heli

RAHMANI JAN

Rõugõ kihlkunnan Viitinä lähkül Muduri külän eläs käsitüümeisteri Viksi Heli, kiä tege peenükeist käsitüüd: tä kuda piili pääl ilosit käterätte. Uma käsitüüpisiläse om Heli saanu kotost Haanimaa Trola külästä, kon aost aigu om käsitüüd tettü.

Uma edimädse käsitüü tekk Heli neländän klassin. «Sis tetti koolin käsitüünäütüs ja oppaja tiidsevä, et meil koton koetas kaldsuvaipu. Lätsi kodo, ütli imäle, et meil kästi tuvva vaip näütüsele. Imä üteli: istu piili taadõ, nakka kudama.» tulõtas Viksi Heli uma käsitüülisetiä alostust miilde. «Edimäne vaip sai kül häste lainidõga, a uma-tett iks ol'!»

Latsõpõlvõn miildü Heli-le imä kangakudamisõ käsi-raamat. Sääl olli ilosa mustri, midä tä kõik aig paprõ pääle ümbre joonis. «Sis ütškõrd üteldi, et no tulõ hindäl kah naada sõlmma ja kudama. Seletedi, et must om maa ja valgõ om taivas ja nii taa mustri kanga pääl om. Nii et joba sis, ku väiku olli, ajasi ma noid mustriid hirmsalõ takan.»

Heli kuda päämidsest käterätte ja sannarätte. Om kudanu ka põrmandurõivit, tugitooli- ja sohvakattit, sallõ. Plaan om naada kudama aknõrõivit.

Käsitüü tegemist pidä Heli hindä hobis. A om olnu aig, ku tä käsitüüd ka peris ammõdi poolõst tekk. Majandidõ lagonõmisõ aigu ol' tä mõnõ ao kuundisõn Uku tüül. Täämbädsel aol om tä Vana-Võromaa käsitüütsõõrin, kon ütitselt

RAHMANI JANI PILT

Viksi Heli sais ummi kangastelgi (piili) kõrval. Tan sünnüs Haanimaa käsitüüllidsi perren põlvõst põlvõ edesi antuisi kirjuga käsitüü.

kõrraldõdas koolituisi ja laatu pääl käümist.

Ummi koetuisi kirju kotsilõ ütles Viksi Heli, et nuu omma päämidsest peri tä imä käsitüü-raamatust ja säändse kirä omma kõigin Baltimaion levinü.

Latsi oppamisõ tüü

A peris tüüd tege Heli latsiaian. Tä om Rõugõ latsiaia keelepesarühmän oppaja abi. Tuu tähendäs, et kõrra nädälin omma näide rühmä tegemise kõik võro keelen. «Meil om üts võrokeeline päiv nädälin, a mu suust nä kuuldva taad kiilt egä päiv,» seletäs Heli.

Heli jutu perrä võtva väiku latsõ peris häste umma kiilt ja kultuuri vasta. Rühmän om noid latsi, kiä kuuldva võro kiilt koton, a ka noid, kiä ei kuulõ. Heli meelest om sääne keelepesarühm keele hoitmisõ man küländ suurõs abis ja latsõ saava umakeelitside sal mõga pidodõl ja konkurssõl üles astu. «Latsõ võtva tuud lõbuga,» kinnütäs Viksi Heli.

Üts hobi viil

Päält käsitüü om Helil viil üts hobi: tä käü orienteeruman. «Jala ja pää mõlõmba piät jagama. Ku pää kehverbäle jaga,

lätt mõtsan rohkõmb aigu,» kitt Heli umma sporti. Suvõaol käü tä läbi hulga võistluisi, talvõl om rahulikumb aig.

Spordihuvi om tä umakõrda kokko kõütüü reisihuviga. Umal riisikol käü tä üten tõisi huviliidsiga vällämaa võistluisil kah. Nii om Heli jõudnu orienteeruma Suumõ, Ungarihe, Šveitsi, Itaaliahe, Taanimaalõ ja kogoni Uus-Meremaalõ. Noid vällämaal käümiisi nimetäs Heli lõbus, orienteerujidõ laulupidos. Päält spordi tegemise saa säändside reise aigu nätä ka tuud maad, võistlusõ kõrraldõdas iks nii, et katõ võistlusõ vaihõ-

lõ jääs paar päivä aigu. Helile omma noidõ reise päält miilde jäänü mäe Itaalian ja Ungarin, lossituur Taanin ja pallo muud. Kõgõ esierälidsembä luudusõga paik ol' muidoki Uus-Meremaa, kon om hulga vulkaanõ ja noidõ peräst mõnõn rannan esiki liiv peris musta värvi.

Käsitüüjutu mano tagasi tulõn lõud Heli, et tuu tüü, midä käsitüü tegijä tegevä, tege mikandi inemist ja ello rikkambas. Käsitüümõistmiisi ja võro keele alalõ hoitminõ om Heli jaos tähtsä. «Taa om uma,» om Viksi Heli kimmäs.

Vana pilt kõnõlõs

PILT VANA-VÖROMAA KULTUURIKUA MUUSÕUMIST

Jaigi Juhani kingitüs kodokoolilõ Itaaliast

Võromaa kiränik Jaigi Juhan, timä tõõnõpuul ja viil ka Koildula Lydia tütar käve 1933. aastaga keväjä reisi pääl Eurruupan. Muiõ maiõ hulgan käüti Itaalian.

Itaalian ollõn es jätä Jaik kaemalda Vesuuvi ja Etna tuld purskavat mäke, kost viil toda-aigugi tull tuld, tossu, tuhka ja esiki laavat. Vesuuvilt ja

Etnalt tõi Jaik, nigu ka pallo tõõsõ turisti, üten esimuudu suvõniire: kõvas lännüid laava- ja kivitükke, klaaspurgin Vesuuvi tuhka 1906. aastagast, miä egäl säitsmendäl pääväl ol' olnu esisugumanõ. Tuu ol' olnu kõrd pruuni, kõrd halli, kõrd musta värmi. Mõnõl pääväl ol' tuu olnu peenükene nigu jahu, sis jälleki sõrrõ nigu liiv vai teräline nigu moonisiimne.

Ka Vesuuvi kõvas lännü laava ol' mitund värvi. Üts näist, pruun nigu kõrvõnu turvas, ol' peris vana ja säändse masi seest kaivõdigi kõrd Pompei liin vällä. Tõõnõ ol' must-kõllanõ ja väega väävliit täüs.

1933. aasta jõulukuun and Jaik neo suvõniiri üle aolehe Wõru Teataja toimõndusõlõ, et säält toimõndõdu nuu edesi Tsooru algkooli juhatajalõ Pilli Heindrichilõ. Nuu olli mõtõldu tarvitamisõs koolioppusõ man.

Sääne sis ol' Jaigi Juhani kingitüs umalõ kodokoolilõ, minkast pikembäle kirof aoleht Wõru Teataja nr 138 5. jõulukuust 1933.

RUUSMAA ARTHUR

Kõiki asjo saa kõnõlõmisõga kõrda aia

Ku ma lats olli, sis vanaimä lugi piibliit. Nigu ma mälehtä, ol' säääl pääle kümne käsu viil sääne jutt: «Inne maailma lõppu tulõ aig, ku riik lätt riigi vasta, rahvas rahva vasta, suguharo suguharo vasta, esä puja vasta, veli vele vasta. Elo lätt nii hääs, et ei mõistõta inämb, midä är tahta.»

Mullõ paistus, et sääne aig umgi jo kätte jõudnu. Osa riike umma vainujalal, osa jo taplõsõ. Ja mille peräst: kellele ei miildü tõsõ usk, kellel um viil varandust vähä ja kes taht tõist niisama kiusada.

Olõki ei vaia kavvõlõ mõtõlda. Mi niginii naist tõisi riike kultuurõst arvo ei saa. Kaemi no vai siiasamma Eestimaalõ.

Õnnõs umma eestläse nii lõuge usurahvas, et usu peräst meil küll tüllü ei tulõ. Egälütel um uma usk. Ja ku usku sukugi ei olõ, sis võtt eestläne kätte ja lätt mõtsa. Tuu mõtsa kohhin ja puiõ vägi tege mõistusõ selges ja meele hääs. Vällä tulõt nigu tõnõ inemine, pallo parõmb ku inne.

A ku mõtsa lähkün ei olõ, nigu näütüses Talfan, sis lätt asi vussi. Rahvas lätt mõtsa

Mõtsa kohhin ja puiõ vägi tegevä eestläse mõistusõ selges.

asõmõl uulidsa pääle. A säääl um ruumi veidü ja sis nakkasõ nä tõnõtõist tänitämä. Mõni taht rohkõmb kõnõlda, a tõisilõ tuu ei miildü. Sis tulõ tõuklõminõ ja ku ette jäät, saat viil mõnõ vopsu kah vai jalaga pehmembähe paika. Hää viil, et kõik rahvas ei olõ liinast. Mõnõl maamehel um viil nii-pallo mõistust, et naada rahulikult tõisi kõrralõ kutsma.

Ega suurõn liinan olõs kah elo rahulikumb, ku meil ei olõssi nii pallo parteisid, kes egäüts mõtlõs ummamuudu. Ega kõiki asjo saa jo kõnõlõmisõga kah kõrda aia. Ku ei jõvva üte pääväga kokko leppü, sis vaidlõ vai mitu päivä. Naid vaiõluisi kah nii pallo es olnu, ku mi esi egäle poole es tükknü. A eestläne taht iks üle

ilma kuulsa olla, nii hään ku halvan.

Vanastõ ol' eestläne kuulsa ku kõva tüümiis. Võtami vai Tammsaarõ «Tõtõ ja õigusõ», kon Andres müttäs maaga, et tetä täst põllumaa, kon villä ja kardokat kasvata. A naabri-miis Pearulõ tuu timäst tüükämb väega es miildü ja ol' vaia naada tõist kiusama. Tulõ vällä, et jo vanast aost pääle um olnu au sehen eestläse tüükus, kadõdus ja jonn.

Ega taa rahvidõ rändämine um niisama. Meil võimõkust um, a kõik um uma tüüga saadu ja kes tuu sis taht tõsõlõ niisama är anda. Ma esi arva, et mõnda peret võissi jo avita, a et terve riik kokko juusk, toda vast um iks pallo.

URMI AILI

Haigõmaja

Pikkä aigu trauma-punktin tüütänü URMI AILI tulõtas miilde, määndsit juhtumiisi täi meditsiinitüün ette om tulnu.

Liiva õnnõtus

Olli üüvalvõn. Kõrraga juusksõ sisse miis ja üteli, et tä tõi uma autoga Liiva kurvõn olnust õnnõtusõst mehe.

Lätsimi raami ja tüül olõva rahvaga vikasaanut autost vällä võtma. Mitte koskilt es olõ kinni võtta. Egält puult luu paindu.

Perän kuulimi, et mehel olli luu 22 kotusõst katski. Muidoki es jää tä elämä. Nigu meditsiinin üteldäs, tä olli elos pasmalda vigahusõ.

Sääli Liiva kurvõn um aastidõ joosul peris pallo õnnõtuusi olnu. No sis ummõhtõgi jõuti niikavvõlõ, et viimädse tiiremondiga tetti sõidurito vaihõlõ tara. Vast tuu pääst mõnõ elo.

Kiirabi vai uma auto?

Vanastõ tuudi rohkõmb uma autoga, no õnnõs kiirabiga. Küländ hulga avitas üten tuu, et inemiisil omma telefoni. Vanastõ es olõ mobiile ja tõisi telefonnõgi es olõ egäl puul.

Ka kiirabi umma kipõmbas lännü. No umma näide sõidu kõik ekraani pääl nätä ja saadõtas tuu massin, mis kõgõ lähembäl um. Vanastõ ol' egäl rajoonil uma kiirabi.

Siski juhtus iks viil, et mõni tuu liinan kah uma massinaga vikasaanu traumapunkti.

Üts sääne lugu. Vanõmb miis-autojuht ol' latsõlõ otsa sõitnu ja tõie tä üsaga tohtri mano. Latsõl ol' seereluu katski ja jalg liik, nigu esi tahtsõ.

No um kiirabil massinit rohkõmb ja vähämbält liinan piassi iks nä är uutma.

Imäl um vallus

Ku joba õnnõtuusist kõnõlda, sis viil ütest. Kiirabi tõi kontrolli neläaastadsõ tütarlatsõ. Saimi tuujidõ käest tiidä, et auto sõidi kokko ja latsõ imä sai hukka.

Ku tohtri küsse latsõ käest, kas sul um koskilt vallus kah, sis vastaas tuu: «Imäl um vallus, mul ei olõ.»

Tedä ol' nii hallõ kaia ja kulõlda, et lätsi tõistõ tarrõ ja iksõ päätävve. Säändse asa ei lää kunagi meelest.

Kõgõ pikemb kalitor

Niisama ei lää mul meelest järgmäne lugu.

Ilda õdagu joosiva traumapunkti vanõmba, umbõs poolõ-aastanõ elolda lats üsän. Nä panniva latsõ lavva pääle ja rüüksevä. Nä olli hindäst nii vä-län, et es saa sõnnagi kõnõlda, mis juhtu.

Aigu es olõ, et selgust saia. Võti latsõ üskä ja joosi pikkä kaltori pite reanimatsiooniõs-kunda, vanõmba takan.

Perän kuuli, et ol' hällisurm. Tuud tulõ ette õnnõ paar prot-sõnti ja täämbädseni ei tiä kiäki, millest tä tulõ. Vanõmba olli väega är hiitünü ja tennü latsõlõ kunstlikku hingämist. A nii väikulõ võit kunstlikku hingämist tetä õnnõ väega väiku õhuhulgaga.

